

Marc Hatzfeld

Babels de França

La qüestió lingüística, que podria discórrer amablement entre el plaer del sentit i el plaer dels sentits¹, es troba avui més que mai atrapada i segrestada per allò polític. Podem remuntar aquesta situació als orígens i fonaments de l'estat-nació, un objecte simbòlic radical en el seu moment, des tinat a superar la feblesa del poder polític dispers d'aleshores. Durant els llargs segles que van de la fi de l'edat mitjana a la de l'Antic Règim, aquesta lògica política dominada va volgué lligar una nació, una llengua i una religió. Cosa que ha estat així, per exemple, a l'est del Rin pel que fa a les relacions entre nació i religió, i a l'oest del Rin pel que fa a la llengua que serveix, a partir de Villers-Cotterêts², d'instrument polític unificador amb un esperit gairebé coercitiu. L'alternança conjuntural entre un model imperial alhora permissiu i divers quant als costums i un model nacional homogeni i sòlid, produeix anades i tornades en la relació entre la llengua i el poder polític. La revocació de l'edict de Nantes relativitza en França la correlació entre la nació i el sistema religiós per a deixar més espai encara a la llengua com a identificador nacional, una llengua protegida ben aviat com un bé públic per una institució estatal. És en el fi l d'aquesta homotècia on naix al segle XVIII la noció d'un poble alhora sòlid i subjecte, idea hàbilment inventada pels filòsofs de la Il·lustració que hi veien l'ocasió de guanyar-li la partida al sobirà, detentor reial del poder singular, en nom d'una altra singularitat, aquesta mítica, que no caldria sinó organitzar el territori en el pla institucional. Des d'aleshores s'imposa amb força la idea que un poble, una nació i una llengua construeixen solidàriament la mateixa història col·lectiva.

D'això en resulta aquesta curiosa aparició de la llengua mateixa com a concepte. Mitjançant una funció que domina des de molt alt una realitat cultural infinitament més flexible i mòbil, les nacions s'esbossen, es defineixen en alguns casos i s'organitzen; en tot cas, s'afirmen mitjançant la seua llengua. Mentre a tot Europa es gaudia de tantes maneres de parlar com pobles i oficis hi havia, les exigències administratives i simbòliques crearen el miratge de la llengua, del qual s'apropiaran de seguida els escriptors i els lletraferits. Són ells els qui, darrere dels polítics, contribueixen a eliminar la varietat de les maneres de dir i d'entendre's. Alguns savis que cauen en l'ham, un ham força polític sense que se'n adonen, culminen aquest recorregut tot concebut a partir de Saussure primer i, sobretot, de Jakobson, un corpus científic molt temptat per la matemàtica. Aquest corpus recolza sobre una realitat completament plàstica, movedissa i elàstica per a inventar paradoxalment el concepte compacte i estructurat que és "la llengua" (Jacques Lacan), tancada des d'aleshores en un sistema propi que esdevindrà la lingüística.

Aquest és el paisatge intel·lectual al qual arriben en un país com França, des dels anys 1920 i a un ritme accelerat a partir dels anys 1960, gents vingudes

cada vegada de més lluny que aporten maneres de fer, de veure, de pensar i de parlar en clara ruptura amb la concepció monolítica de la llengua. El xoc és prou brutal per a donar lloc a comminacions de parlar exclusivament la llengua. La llengua és reconeguda a partir d'ara com a única i obligatòria sota pena de sancions. Qualsevol error en l'ús del vehicle oficial esdevé una falta en sentit moral, una transgressió de la llei que uneix amb una rigidesa sorprenent poble, nació, llengua i destí. En això estem encara en aquests primers anys del segle XXI. Les ciutats dels suburbis acullen importacions culturals i lingüístiques d'una esplendent diversitat i, en un context polític en el qual l'estat-nació perd terreny enfront de l'alça de noves formes d'organització política més pròpies de les lògiques imperials, la qüestió lingüística hi reapareix de manera subreptícia. No es tracta tant d'una confrontació entre el francès oficial i al tres llengües, com d'un qüestionament profund de la noció de llengua i fins i tot del començament de la invenció d'altres pràctiques lingüístiques.

La primera forma de resurrecció de la diversitat lingüística està vinculada a aquest flux ininterromput vingut d'un defora on la llengua ha conservat la seua plàstica ondulant. A l'Àfrica subsahariana, cada grup cultural, allò que en diem *les ètnies* a falta d'un terme millor, cada clan, en definitiva, parla la seua llengua, que sovint és fins i tot una manera d'anomenar aquests jocs de distinció. I, contràriament al que sovint ens imaginem per la nostra part, els matri monis travessen com qui no vol la cosa les línies de pertinença i la gent es barreja profusament. A l'Àfrica és normal que pare i mare parlen llengües diferents i que una mare adoptiva o un germà de llet en parle una altra, encara que és indispensable una llengua vehicular en un poble o en un recorregut determinats. De manera que és habitual que els infants de cinc anys parlen al llarg del dia cinc o sis dialectes segons els seus interlocutors, com en l'Alexandria d'abans de la guerra es parlava grec amb el botiguer, armeni amb el costurer, anglès amb el funcionari, francès entre jueus, italià amb l'armador i, per descomptat, àrab amb el *fellah*.

Aquesta comprensió múltiple de la llengua s'estén des de fa alguns anys amb una nova fl uïdesa per les ciutats dels suburbis. Hi ha encara alguns pocs mestres intransigents i assistents socials que s'afanyen per incitar els pares, amb arguments de psicologia barata, a "parlar en francès a casa" amb els seus fills. Però cada vegada més els pares vinguts de l'Àfrica negra i l'Àfrica del nord han anat adquirint un aplom que els permet prendre's a broma aquesta moralització de la miopia lingüística, burlant-se de pas dels europeus tan maldestres a l'hora de parlar una altra cosa que no siga la llengua oficial de Papàmamà. Igual que es vesteixen amb *bubu*³ i plomall i defensen el costum de portar els fills a l'esquena, les mares africanes s'adrecen al seus fills en bambara o en soninke. Per altra banda, tant el discurs oficial com el professional tendeixen a invertir-se. Els professionals de la salut, l'educació o la vida social encoratgen amb tota tranquil·litat la difusió dels parlars exòtics. Aquesta legitimació de la pene tració de la diversitat lingüística afecta igualment les persones vingudes de les illes del Carib, del Magreb, de Polònia i, per descomptat, els xinesos de tota mena per als qui ni parlar-ne, de parlar francès a casa. La recuperació del cabilenc a Algèria troba en algunes ciutats un suport inesperat. Si l'escola continua sent un lloc de quasi exclusivisme lingüístic, el carrer ja no ho és, com tampoc els centres comercials i els bars, i la família acull sovint una veritable diversitat, en la qual les relacions intergeneracionals es mantenen en llengües vernaculars, mentre que germans i germanes s'inclinen com més va més a parlar entre ells, almenys a casa, la llengua del *bled*⁴, la llengua d'origen revalorada pels viatges, els discursos i la recuperació de l'orgull.

Per aquesta bretxa es precipita no una nova llengua de suburbis sinó una relació desinhibida amb la llengua que porta en ella gèrmens de radicalitat. Comencem pel vocabulari. El vocabulari dels joves, com també el de les joves, desespera a tots els ensenyants asseguts sobre les seues altives certeses en la sala de professors d'un col·legi dels suburbis. S'hi fa broma amb o sense compassió de la pobresa i la vulgaritat del vocabulari dels "xavals de la ciutat" i no hi manquen anècdotes saboroses sobre els falsos sentits i els contrasentits dels alumnes; sense comptar les seues incomptables "faltes" d'ortografia a que donen ganes de posar-se a riure. Tot això és veritat: pobresa i vulgaritat, pitjor encara si cal. El vocabulari dels xicots de la ciutat, com el dels seus majors i el dels seus ascendents llunyans està esmaltat per fórmules festives recurrents on incansablement es parla de "donar pel cul", "tocar el cul", "burlar-se de sa mare", enviar un o altre a "fer-se xuclar la cua" i altres recomanacions molt precises tant en els afers del sexe com en els de la merda. Tanmateix, cal tenir en compte que, darrere del que els adults assenyats anomenen amb raó la "vulgaritat", és la plebs qui es burla, el poble petit la llengua del qual ha acollit sempre amb voluptuositat les al·lusions sexuals com una manera de deixar anar els desigs o d'ablanir-los, de jugar golafrement amb ells, de gaudir-los ja una mica mitjançant la paraula. Allò que els censors de la vulgaritat fingien ignorar amb altivesa és que aquesta manera de parlar és l'expressió d'una filosofia a popular, d'una mirada sobre la humanitat que conta el món a la seua manera. Segons aquesta mirada, la humanitat no s'ha desfet del tot de la seua animalitat i a hom li agrada fer-la enrabiada amb una tendresa ferotge pel que fa als amors, els desigs, les trobades i els plaers a venir. Les burles professorals a la vulgaritat són també potser l'efecte pudibund d'una categoria social que prefereix tractar la insoluble qüestió sexual amb nyaps psicoanalítics o de presó en comptes de mitjançant els jocs subtils d'una paraula lliure. Encara no se sap qui té raó en aquesta disputa, però es podria suggerir que una mica menys de menyspreu seria prou assenyat.

Quant a les faltes d'ortografia, revelen que si "l'ortografia és un mandarí", com apunten els situacionistes el 1968, és perquè la llengua és també o sobretot una cosa parlada, forçosament, necessàriament, salvatge. Molts dels habitants de les ciutats pertanyen a cultures orals, on la gent es compromet mitjançant la paraula, dóna més crèdit a les paraules que volen que als escrits que romanen, i adora parlar. I ací, en l'exercici purament oral on la llengua s'ha alliberat de les pesantors de l'escrit, fora de les mesures acadèmiques, hom descobreix jocs d'artistes com havíem deixat de somiar-ne des dels jocs orals, les grans competicions dels poetes d'Occitània.

Tres tipus de jocs d'artistes relatius a la llengua parlada es despleguen voluptuosament als suburbis. El primer és la pulla (*vanne*). La pulla és la punxada brutal i breu, llançada per un locutor de pas, d'un tret d'humor relatiu a una presa atrapada al vol. Abans es deia "prendre el pèl" (*mettre en boîte*), al sud es diu més aviat "encambrar" (*chambrier*), i en les ciutats, "punxar" (*vanner*). S'atrapa un adversari amic en una xarxa verbal i se li dispara una flitxa ben parada. La pulla fa mal, però sobretot fa riure. Al principi o en l'endemig, sorprèn; deixa desconfiar l'atacat. La pulla és una aparició de l'absurd en un món hipercorrecte, regulat i sordid alhora. És una mirada de biaix sobre la realitat. En alguns grups de joves mai no deixen de llançar-se pulles, és un joc que no deixa massa ferides si es juga amb elegància i que s'estén sovint més enllà dels xicots, tant entre les dones i les joves, la llengua de les quals de vegades és ben esmolada, com entre els obrers en els moments de descans i als patis de col·legi.

La justa no és més que una pulla que dura, o més exactament una pulla que ha trobat la seua rèplica o les seues prolongacions. Des del moment que diversos contendents es llancen a l'intercanvi, s'entaula un duel verbal els espectadors del qual n'esperen el desenllaç al llarg d'un ping-pong mordaç que fa saltar les metàfores, les inversions de sentit, les imatges insospitades, les situacions gracioses. En part i bastant sovint es tracta de guanyar a l'altre, però la justa no es redueix a un combat singular. L'èxit primer de la justa és el riure dels oients que es pretén escandalitzar i, enllà del riure, una aprovació entesa de les prodigioses proeses labials i intel·lectuals dels justadors. Però l'èxit de la justa reposa sobretot en la partició d'una mirada alhora ferotge i viva sobre l'absurditat del món. Perquè és el món del voltant el que és demolit pels dos o pels diversos justadors; de fet, el blanc són sovint els altres, uns altres inaccessibles que no comprenen res, però veritablement res, de qui som, ni tampoc de la vida, la joventut, el que fem sobre la terra; els altres, aquests "bufons" irrisoris de qui hom es burla en la mateixa mesura de les humiliacions que en sofreix.

L'*slam* és la tercera forma de la llengua destrament parlada als suburbis. Vingut directament dels ghettos negres dels Estats Units d'Amèrica als centres socials preparats per a acollir-lo, L'*slam* colpeja la llengua com es dona un cop de porta. No és més que una domes ti cació una mica elitista de les formes anteriors. Com els trobadors que al final de l'Edat Mitjana recorrien alegrement a la improvisació, és això el que s'espera en principi dels *slamers*: que deixen la vora i s'arrisquen com funàmbuls sobre la corda dels mots, sense xarxa. L'*slam* original, en tot cas, està fet a base d'improvisacions i de concursos entre *slamers*. Però poc importa l'origen, L'*slam* és l'espectacle, la posada en escena, de la vivacitat metafòrica ja revelada en la pulla i la justa. Entre teatre i poesia, L'*slam* és una ocasió de posar sobre les taules aquests virtuoses de la fatxenderia verbal vinguts fa poc del fons de les sabanes africanes, les ribes del Mediterrani o les selves colombianes.

La seua virtut més gran pel que ens pertoca és la de reinvertir l'estàtua del comanador lingüístic que és l'escrit, l'imperial escrit. L'*slam*, al final de la pulla i la justa, legitima l'oralitat artística en un terreny que distància molt els literats de l'escrit: és l'acrobàcia del llenguatge parlat erigit a l'altura d'una de les belles arts. D'aquesta manera renova pot ser amb els trets culturals d'abans de l'escriptura, un arcaisme rabiós i demolidor que remet al present, l'actual, l'immediat, al cor del món, tot rebutjant les lògiques i els experts de la memòria organitzada i de la capitalització. Restitueix així tant per als autors com per als oients el gaudi de l'instantani i del volàtil, que té tendència a desaparèixer de les possibilitats creatives. Retroba en aquest camí els John Cassavetes, els Antonin Artaud, els Rimbaud, els cremadors de l'ins tant. La seua segona virtut, que no és menor, és la d'oferir un estatus públic als artistes, reconèixer-los fent-los conèixer, cosa que no deixa de sorprendre'ls.

La sorpresa dels *slamers* rau en el fet que, com els rapers o els grafítors, no pensen a assolir un estatus particular d'artista. *Slamen* com parlen, sabent molt bé que és el llenguatge més que no ells mateixos qui porta la insolència. Ells no en són més que el vehicle passatger. Aquest llenguatge no té ni nom ni sintaxi fixa, però als afeccionats a les categories els agrada donar-li'n un, o se l'anomena *verlan*⁵ per què no. Ara bé, el *verlan* acaba el recorregut transgressor dels suburbis en desaparèixer justament com a llengua.

La pirueta dels locutors de *verlan* és ben coneguda: es tracta d'invertir les síl·labes de les seues paraules, sense deixar de tenir un discurs normal pel sentit o la intenció. En el seu apressament, el *verlan* aixafa sovint les vocals,

que apareixen en blanc i negre, si es pot dir així, les a, les i, les o es converteixen en e o més aviat en *eu*. *Arabe* (àrab) esdevé així *rebeu*, *femme* (dona) *meuf* i *juif* (jueu) *feuj*. Però la ciutat (*cit *)  s en color i  s anomenada *t ci*, i els xinesos (*chinois*) són *noiches*. Acabe d'evocar alguns termes estables del *verlan* clàssic dels anys 2000. Però ningú no ens assegura que tindrem el mateix *verlan* d'ací a cinc o deu anys, perquè el *verlan* es mou, canvia com un camale . No s'està quiet, esquiva qualsevol intent de sistematització i qualsevol codi que es pugui donar a un intèrpret.  s, d'altra banda, el seu principi, un principi garant de la seua fi nalitat que consisteix justament a conservar el secret. El *verlan* amaga i s'amaga de manera que, com un guerriller habituat a travessar les línies, no és el mateix en un lloc i en el del costat, en una hora i en la següent, d'un locutor a un altre. Ací pren paraules vingudes d'Am rica, all  gira rars que fan *chic*, en altres llocs regles importades de la ciutat veïna i, més enllà, una sintaxi secreta inventada entre els de la colla.  s el llenguatge privat d'una banda de col·legials, d'un grup d'habitants d'un immoble, d'un equip de grafi ters nocturns, dels fi dels d'un club de boxa. A Marsella ha pres l'accent i el gust de la burla; al 93⁶, està barrejat amb velles expressions de l'argot francès; a l'est de França, s'ha carregat curiosament d'expressions  rabs. Ho fa tot al revés del francès.

Mentre que el francès presumeix de claredat i rigor, el *verlan* busca l'opacitat i la vaguetat d'interpretació; es pot dir fins i tot que cultiva l'ambigüitat. Mentre que el francès es pretén o es creu estable i gairebé def nitiu en les seues fórmules protegides, el *verlan* corre i canvia com el cel de la tardor. Mentre que el francès busca afirmar-se enfront de competidors temibles en els afers internacionals, el *verlan* s'esborra quan t'hi acostes i desapareix quan el vols tocar. Mentre que el francès gaudeix de dol or i subtileza, el *verlan* colpeja brutalment amb un ritme sincopat. Mentre que el francès trau la seua respectabilitat de l'escrit hiperpro tegit per diccionaris, manuals de bon ús i espases d'acadèmics nonagenaris⁷, el *verlan* es desfà en foc d'encenalls en un oral que s'endu el vent de les modes i els humors del dia. Per altra part, el *verlan* no s'oposa al francès, li ret vassallatge respectuosament, s'hi esmuny per a posar-lo en relleu, el posa i l'oposa sense perjudici de plantar-lo a la primera ocasió per a fi lar les seues metàfores delirants i escarxofar-se en una trucul ncia de pescateria.

Segurament als pròxims anys hi haurà alguns bons autors aconsellats pels seus asses sors de comunicació per a fer-nos, amb notes a peu de p gina, literatura de ficció en *verlan*, siga en el gènere policíac o en el negre. Però s'hauria de saber de seguida que aquest *verlan* estar  petrifi cat pel ver  de l'escrit granf ic, estar  desverlanitzat o reverlanitzat; ser  posat com nou per la captura de l'escrit, ser  un record aplatat dels efectes desoxidants de les justes i del rap, com la poesia de Villon és un refl ex llunyà de les joglaries verbals dels trobadors.

D'altra banda, la qüestió no consisteix tant a protegir un *verlan* inaprehensible contra les vexacions d'un francès acadèmic que ell mateix no és més que una fi cci . El *verlan*  s una de les maneres de parlar francès tan legítima (però no més) com el francès curial de les admnistracions, el francès literari dels professors d'institut o el francès arg tic de Céline i de Jesús la Caille, el francès perdut dels diplomàtics o el francès recargolat vingut d' frica o de les Illes. La majoria dels habitants de les ciutats, a més de les seues lleng ies d'origen, parlen totes aquestes variants de la llengua local, un francès capriciós, volàtil, múltiple. Com la majoria dels habitants del país, saben adaptar als interlocutors i a les situacions maneres de dir que de vegades només tenen molt poc en comú.

El que genera aquesta riquesa lingüística no és l'exactitud quimèrica dels afeccionats a les ciències pures, sinó tot el contrari: el malentès. En la diversitat de les llengües restituïda com una inversió del vell mite babèlic, no es tracta de castigar els qui haurien transgredit no se sap quina prohibició dictada no se sap per què per una divinitat esdevinguda ximple o poruga, cosa que no havia estat fins aleshores. Ben al contrari, és aquesta mateixa divinitat la que, orgullosa de les audàcies de la seua creació, li envia a manera d'homenatge l'instrument genial de la trobada que és l'ocasió del malentès: la diversitat lingüística. Perquè aquesta divinitat arcaica sap molt bé que és el malentès el que empenya els homes els uns cap als altres, el que excita la seua curiositat, cultiva els seus desigs fins a tornar-los boigs i introdueix les seues fructuoses creacions. És el malentès el que fa dels homes una espècie inventiva i fràgil, divertida i irrisòria. Mentre que les autoritats polítiques contemporànies es delecten en el gegantisme devastador dels somnis d'unitat humana, les llengües se solten en sentit propi, deslligades pels seusensors impotents; retroben en l'espai intersticial dels suburbis podrits la seua plasticitat indefinida. Sense arribar a les gesticulacions d'una o altra llengua imperial per a imposar-se en les organitzacions internacionals i els manuals escolars, les maneres de parlar cedeixen a les delícies del dubte interpretatiu i a les sirenes del malentès. Les ciutats dels suburbis són llocs de treball de la multiplicitat retrobada en el gaudi de les diferències on el malentès esdevé aleshores un sistema per a bolcar-se els uns vers els altres i conèixer-se en l'estranyesa.

-
- 1 Joc de paraules en francès entre "plaisir du sens" (plaer del sentit, com a enteniment o coneixement) i "plaisir des sens" (plaer dels sentits, de les sensacions). (N. del t.)
  - 2 L'autor al·ludeix a l'ordenança de Villers-Cotterêts, signada per Francesc I el 1539, per la qual el francès esdevenia la llengua oficial del regne. (N. del t.)
  - 3 Túnica africana. (N. del t.)
  - 4 Poble o aldea perduda de l'interior del Magreb. (N. del t.)
  - 5 *verlan*, inversió de "l'envers", terme que en francès designa una forma d'argot i que consisteix en la inversió de les síl·labes d'una paraula (l'envers — l'en vers — verslen — verlen — verlan). (N. del t.)
  - 6 L'autor es refereix al departament 93, Seine-Saint Denis, en la regió Ile-de-France. (N. del t.)
  - 7 L'espasa d'acadèmic és un símbol dels membres d'algunes acadèmies franceses que es lliura en una cerimònia solemne, és sufragada mitjançant subscripció per col·legues, alumnes i amics, i es porta només en ocasions excepcionals. (N. del t.)

Published 2009-01-19

Original in French

Translation by Antoni Furió

Contribution by L'Espill

First published in Multitudes 27 (2007) (French version) / L'Espill 28 (2008) (Catalan version)

© Marc Hatzfeld / L'Espill

© Eurozine